

TÜRK SANATINDA MİSTİK BAĞLAMDA GEOMETRİK SEMBOLİZME GENEL BAKIŞ

General View on Geometric Symbolism of Turkish Art in Mystical Context

Eda ÖZ ÇELİKBAŞ

Karabük Üniversitesi, Karabük, edaoz@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-5243-7242

Öz

Bu çalışmada Türk Köklerinde bulunan geometrik sembollerin mistik kökenlerine, genel anlamlarına kültürel süreçteki gelişmelerine yer verilecektir. Bu bağlamda da günümüz örnekleri üzerinden görsel çözümler yapılacaktır. Burada genel amaç; Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan geniş coğrafyada halen yaşayan kültürel sembollerin dini, felsefi, sosyal, mitolojik ve tarihsel kökenlerine bir yaklaşımda bulunmaktır (Alp, 2009:2). Türk sanatı bilindiği üzere Türk tarihi, Orta Asya'dan Avrupa'ya ve Afrika'ya uzanan çok geniş bir coğrafya üzerinde, çok sayıda devlet ve imparatorlukla yaşanmıştır. Özellikleri birbirinden oldukça farklı çok geniş bir coğrafyaya dağılmış olmak, sahip olunan coğrafyalardaki eski kültürel birikimler ve tarihi süreç içinde Türk milletinin yaşadığı dini, fikri ve iktisadi gelişim ve değişimler Türk sanatını fazlasıyla etkilemiştir. Öte yandan 8. Yüzyılın asrın sonlarından itibaren Türk tarihinde dolayısıyla Türk sanatında bir dönüm noktası olmuştur. Türk sanatında soyutlama yapılarak sembolizme giden bir durum vardır. Harf, renk, sayı, hayvan ve gök sembolizmi gibi birçok mistik sembol sanatta kullanılan işaretleri oluşturmaktadır (Can ve Gün, 2015:14,20).

Anahtar Kelimeler: Geometrik Semboller, Orta Asya, Türk Sanatı, Mistik Sembol.

Abstract

This study will focus on the mystical roots of geometric symbols found in Turkish roots and their development in the cultural process in general terms. In this context, visual analysis will be done through the examples of today. The general purpose here is; The broad geographical region extending from Central Asia to Anatolia has an approach to the religious, philosophical, social, mythological and historical origins of the cultural symbols still living. As Turkish art has been known, Turkish history has been experienced with a great number of states and empires on a vast geography extending from Central Asia to Europe and Africa. Having been scattered over a very wide geographical area, whose characteristics are quite different from each other, the old cultural heritage in the geographical region and the religious, ideological and economic developments and changes experienced by the Turkish people during the historical process have greatly influenced Turkish art. On the other hand, It has been a turning point in Turkish history and hence Turkish art

since the end of the VIIth century. There is a symbolism in Turkish art by abstraction. Many mystical symbols, such as letters, colors, numbers, animals, and sky symbolism, form the signs used in art

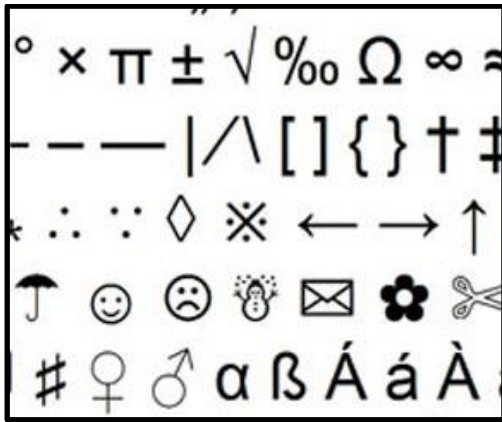
Keywords: The Roots, Geometric Symbolism, Central Asia, Turkish Art, Mystical Symbol

GİRİŞ

Tarih öncesi mağara resimlerinden taşlara; çizgide, resimde, yansımada; seste ve ifade de kendini işaret olarak gösteren soyut ve somut tüm betimlemeler sembolü oluşturmaktadır. En eski çağlardan günümüze doğadakini yansıtan semboller yer aldığı dönemle ilgili olarak her alanda ipuçları taşımaktadır. Bu çalışma ile de Türk kültüründe, Türk sanatında yer alan geometrik sembolizme genel çerçevede yer verilmiştir. Tarih öncesi dönem örneklerine, Anadolu ve günümüz örneklerine de yer verilecektir. Özellikle Türk mistik sembollerinin geometrik kökenlerine, taşıdığı genel anlamlara ve kültürel gelişimleriyle Anadolu halk kültürü ifadelerine de yer verilecektir. Türkler tarih boyunca çeşitli inançlarla kendilerini göstermişlerdir. Aynı zamanda geniş bir coğrafyada var olmuşlardır. Bu çeşitliliği ve genişliği ile Türk kültürü ve sanatı oldukça çeşitlilik gösteren bir alandır. Sembolleri, tamgaları, örf ve adetleri, gelenek ve göreneklere ile birçok mistik sembol ve uygulamalara da sahiptir. Her bir kültürel ya da inançsal uygulama da sembolik değerinde kendini Türk sanatında gösterir. Bu çalışmayla da genel çerçevede geometrik, sembolik değerlere, işaretlere simgelere yer verilmiştir.

SEMBOL

Sembol bir düşünce, fikir ya da nesnenin yerini tutan, bir kavramı veya bir düşünceyi belirten gözle görülür ve anlamı bilinir işaret demektir. Bir anlam, nitelik, soyutlama ya da nesneyi göstermek, ifade etmek için kullanılan sözcük, işaret ya da mimik olarak sembol; kendisine ortak bir sözleşme, anlaşma, uzlaşma ya da gelenek aracılığıyla belli bir anlam aktarılan uzlaşsalsal işareti, belirli bir nesne, süreç veya işlemi ima etmeye yarayan şeyi tanımlar (Cevizci, 2000:840) (Resim 1).

Resim 1. Çeşitli Sembol Örnekler

(<http://teknolojiinternet.blogspot.com.tr/2011/04/facebookta-sembol-zaman.html>)

Semboller sanat eserlerinde her zaman ilk bakışta görünmez ancak fark edilir ve anlaşılırsa dışavurumcu sanata erdiği mesaja katkıda bulunabilirler. Diğer taraftan tabloların köşelerinde görülen bazı semboller, yani yaratıcının işareti veya sanatçının monogramı genelde derin bir anlam taşımaz. Zira sanat daha çok semboller yoluyla iletişime geçer ve her sembol başka bir şeyi temsil eder (Gibson, 2009:6,18). Sembolün amacı, anlam yüklediği nesnenin önemini artırmaktır. Sembollerin anlamları kültürel coğrafyalara göre farklılık gösterebilir. Türk sanatında sembolizmin arka planında İslamiyet' ten önceki Türk kültürü yer almaktadır. Bu dönemde oluşan ve daha önce de kısaca sözünü ettiğimiz ana yapı, İslamiyetin kabulünden sonraki devirlerde de tesirini sürdürmüştür. Bu husus İslamiyet' te sembolizm veya sembol olmadığı anlamına gelmez (Çoruhlu, 2014:202) (Resim 2).

Resim 2: Orhun Abideleri İslamiyet Öncesi İlk Sembol İçerikli Eserlerden
(<http://damgalar.blogspot.com.tr/>)

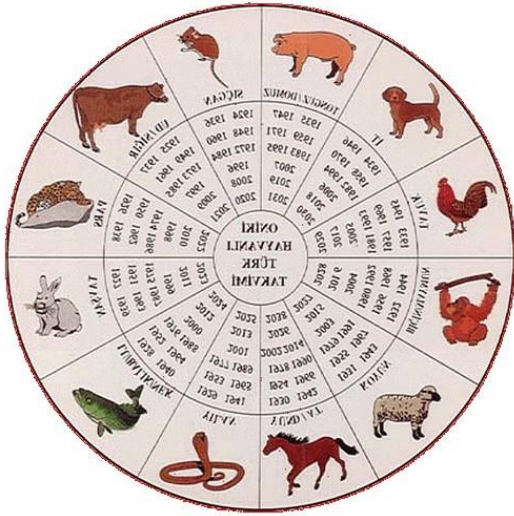
TÜRK SANATINDA SEMBOL

Türk kültürüne ait ilk izlere taşlarda, kayalarda, küçük-büyük sanat eserlerinde, halk söylencelerinde, destanlarda ve mitolojilerde karşılaşılır. Türkler tüm bu mitolojilerinin, destanlarının, söylencelerinin eşliğinde yaşadıkları coğrafyalardan dolayı birçok din ve kültürle karşılaşmışlardır. Bu nedenle Türk kültürü dendiğinde birçok öğreti, inanç sistemi ve yöresel uygulamalar Türk kültüründe görülür. Türk kültür coğrafyası, Türk kültürlü halkların ortak kültür alanları ve bu alanlarda yaşayanlar da Türklerdir veya Türk'ün kültür akrabalarıdır (Kalafat, 2015:5).

Sanatsal anlamda bakıldığında semboller sanatsal ifadenin boyutu her ne olursa olsun sahip olduğu sanatın geniş anlamlarını ihtiva eden sanatsal anlamda ikonik boyutlarını oluşturur. Türklerin eski yurdunda bilim adamları ve çeşitli bilim heyetleri tarafından elli yıldır yapılan kazılara rağmen Orta Asya denilen bu engin topraklar hala sırlarını korumaktadır. Bugüne kadar keşfedilen belgeler Türk sanat tarihinin ilkel devirlerini kesinlikle tespit etmemize yetmez. Bununla beraber gün geçtikçe artan arkeoloji araştırmaları meseleyi biraz aydınlatmaya başlamıştır. Şimdi anlıyoruz ki Asya medeniyetinin kaynağını tabii ilkel Türk sanatının da kaynağını Altay ve Pamir bölgelerinde aramak gereklidir. Bu bölgelerin tarihten önceki devirleri hakkında ne yazık ki pek az bilgi vardır. Pek eski devirler hakkında yapılan araştırmalar bize Orta Asya'nın insan hayatı için en elverişli topraklar olduğu kanısını vermektedir. Orta

Asya’ da tarih öncesi dönemden itibaren kullanılan belli başlı sembollerde önce 10.yya kadar giden bir medeniyetin var olduğu görülüyor. Bu medeniyet bütün öteki medeniyetlerden önce ortaya çıkmış gibi görünüyor (Arseven, 1984:9).

Türk sanatında sanat, doğanın yansımaları kopya etmekle başlamış daha sonra stilizasyona gidilmiştir. Stilizasyonla birlikte Türk sanatı bağlamında özellikle Orta Asya bozkır üslubu (hayvan üslubu/göçebe sanatı), geometrik stilizasyona gitmiştir. Bunu yaparken de mitolojilerden, doğal koşullarından, yaşadığı coğrafyadan oldukça etkilenmiştir. “Orta Asya hayvan üslubunun oluşmasında totemizmin de etkileri görülmektedir. Özellikle her hayvanın boylara damga olarak verilmesinin altında yatan o hayvanın totem olarak kabul edilmesi olsa gerektir (Alp, 2009:52) (Resim 3).

Resim 3: En Önemli Hayvan Üslubu Eserlerinden 12 Hayvanlı Türk Takvimi

Türk-Moğol boylarının bayraklarında da her boyun kendi kutsal hayvanının resmi işlenir. Böylece bayraklar soy ağacı görevini yüklenirdi. Oğuz’ un yirmi dört kavmi vardı ve her kavim için bir kuş belirlemişti; bunlar avcı kuşlardı (Cıbroğlu, 2008:16) (Resim 4).

Türk > Oğuz Boyları
(Türkmen, Yörük, Tahtacı, Manav, Alevi, Sünni, Kızılbaş - hepi'si dahil)

 Kayı, Kayıgı KAYI KAYIGI	 Yazır, Yazır YAZIR YAZIR	 Avşar, Afşar AVŞAR AFŞAR	 Bayındır, Bayındır BAYINDIR BAYINDIR	 Salur, Salgur SALUR SALGUR	 İğdir, İğdir IGDIR IGDIR
 Bayat BAYAT	 Döğer, Tüger DOGER TUGER	 Kızık, Qızıq KIZIK QIZIQ	 Peçenek, Beçenek PECENEK BEÇENEK	 Eymür EYMUR	 Bügdüz, Bügdüz BUGDUZ BUGDUZ
 Alkaevli, Alkabölük ALKAEVLI ALKABOLUK	 Dodurga, Tutırka DODURGA TUTIRKA	 Beğdili, Beğtili BEGDILI BEGTILI	 Çuvaldar, Çavuldur CUVALDAR ÇAVULDUR	 Ulayundlu, Ulayundlug ULAYUNDLU ULAYUNDLUG	 İva, Yıva IVA YIVA
 Karaevli, Karabölük KARAEVLI KARABOLUK	 Yaparlı YAPARLI	 Karkin, Kargin KARKIN KARGIN	 Çepni CEPNI	 Yüreğir, Üregir YUREGIR UREGIR	 Kinik KINIK

facebook.com/biligbitig

Resim 4: 24 Oğuz Boyu ve Tamgaları

(<http://www.biligbitig.com/2014/03/oguz-boylarinn-damgalar.html>)

Türk sanatında bozkır üslubu ve hayvan sembolizmi beraberinde animistik dünya görüşünü de yüklemiştir. Bu görüşle birlikte mistik değerler de ortaya çıkmıştır. “Animist ve animist dinsel dünya görüş sonucu, insanlar canlı ve cansız varlıkları ikili bir tutumla iyi ve kötü ya da zararlı ve zararsız diye ayırmaya başlamıştır (Örnek, 2014:131).” Bu düşünce de mistik felsefede dualite-ikilibirlik olarak kendini göstermektedir. İkilibirlik derken aklımıza eski Türkler’ in yaşadığı otağları ve hayvanlarını bağladıkları demir kazıklar gelebilir (Resim 5).

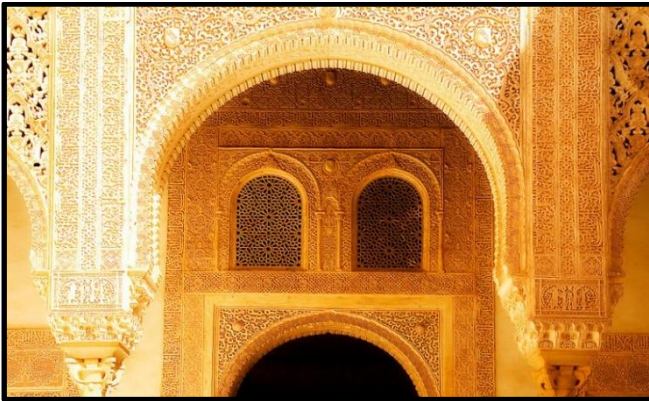

Resim 5: İkilibirlik İlkesinden Hareketle Otağı Örneği

(<https://sevgibilal.tr.gg/%C7ad%26%23305%3Brc%26%23305%3Bl%26%23305%3Bk.htm>)

GEOMETRİK SEMBOLİZM

Geometrik biçimler Türk sanatında stilizasyona başladıkları andan itibaren vardır. Ongunlar, tözler ve damgalarla kendini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. İslam sanatında da tasvirin getirdiği kısıtlamalarla şekillenmiştir. “İslam sanatında çizgilerin doğurduğu türlü geometrik biçimlerle örülmüş olan Avrupalılar’ın arabesk dediği kompozisyonlar, dünyanın hiçbir sanatında görülmeyen bir gelişme göstermiştir. Bunun da sebebini İslam dininin sanatçıda yarattığı duygunlukta aramak gerekir (Yetkin, 1984:181).” Geometrik süslemeler İslam sanatında olduğu gibi Anadolu’da da hendese bilimi ile gelişme göstermiştir (Arseven, 1984:14) (Resim 6).

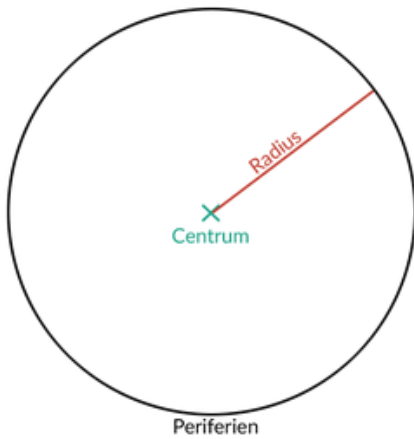

Resim 6: Arabesk Motifine Mimari Mekândan Örnek

(<http://islamic-arts.org/2011/arabesque-art-of-islamic-spain/>)

Geometrik motifler İslam düşünce tarzında tanrı-insan birliğinden kaynaklanan sonsuzluğa gelen kompozisyon olarak nitelendirilse de, düşüncelerinde orta çağın karakteristik özelliği olan mistik hava, bütün sanat dallarında aynı mana ve düzel içinde sonsuzluğa giden kâinatın ahengini, düzenini ve ritmini göstermektedir. Dolayısıyla geometrik düzenlemeleri bunu göstermenin bir yolu olarak düşünülebilir (Demiriz, 2000:139). Te motifli geometrik süslemelerde gamalı haç, haç, altı köşeli yıldız, vb.de sembolik anlam aramak doğru olabilir, ancak sonsuz karakterlerdeki kompozisyonlar İslam düşüncesinin eseri olmaya daha yatkın olmalıdır. Bu şekillerden pek çoğu İslam öncesi Türk mitos yapısının kozmogonisine bağlanmaktadır (Ögel, 1994:68). Orta Asya örneklerinde de oldukça önemli yer tutan geometrik unsurlar doğanın, yaşanan coğrafyanın ciddi yansımalarını teşkil eder. Türk süsleme sanatında Selçuklular döneminde yoğun olarak kullanılsa da Hun sanatından itibaren Türkesk (geçmeler) arabeskle bağıntılı fakat terimsel yönden farklı olarak Selçuklular' da yoğun, Hun sanatında hayvan üslubunda da kullanılmıştır.

Sembol olarak geometrik şekilleri inceleyecek olursak en sık kullanılan ve kendisinden geçmeler, kompozisyonlar, motifler üretilen şekiller; daire, kare, üçgen, yıldız ve varyasyonlarıdır. Daire en güçlü ve evrensel simgelerden biri ve en kutsal sayılandır. Şekil olarak güneş ve ayı temsil eder. Soyut anlam olarak sınır, bütünlük ve topluluk gibi fikirleri ifade eder. Daire bütün geometrik şekillerin ana elamandır. Kendini çoğaltarak; kare, dikdörtgen, daire, poligon, baklava ve yıldızlar gibi birçok formu oluşturmaktadır ve sonsuzluk timsalidir. "Daire daima yaşamın bir yönüne, temelindeki bütünlüğe işaret eder (Jung, 2015:232)." Mevlevi dervişlerinin sema yaparken izledikleri yol da evrendeki sonsuz dönüşler gibidir. Dairenin sonsuzluğu sembolize edişi, Mevlevilikte dairesel danslarla ifade edilir (Salt, 2006: 95). Türk kültürlü halklarda daire, Almağacı (elma ağacı) temsil eder. Elma ağacı soğuğa dayanıklılığı ve meyve veren bir ağaç olması dolayısıyla Türk kültüründe olumlu duygular yüklenen bir ağaçtır (Toprak, 2011:558) (Resim 7).

Resim 7: Periferik (Merkezi) Düzlemde Daire Düzenegi

(<https://www.mindmeister.com/ru/976836140/polygoner>)

Yerleşik Orta Asya kültüründe ve İslamiyet' i kabul ettikten sonra Türk sanatında da daire var olmuştur. Daire tek tanrı inancının da simgesi olmuştur. Kaos da denebilen bu nokta ile her şey başlar ve o nokta ile de her şey biter. Tanrı tektir, her şey onda

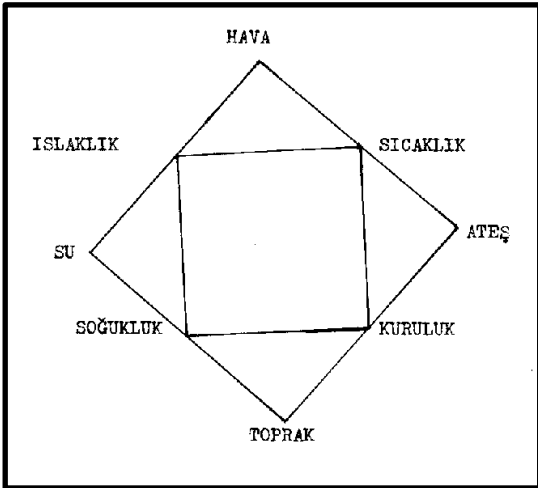
başlar ve biter. “ kültürel olarak nazar boncuğunun ifade ettiği de budur. Türk kültüründe nazar boncuğu, kötülükleri uzaklaştırması ve kem gözlerden uzak tuttuğuna inanılması sebebiyle var olan bir semboldür (Uçar, 2004:30). Nazarla birlikte üçgen, kare, dikdörtgen, eşkenar dörtgen şeklinde de göz motifine rastlamaktayız (Ateş, 2002:156) (Resim 8).

Resim 8: Nazar Motiflerinden üçgen Betimlemelere Örnek Semboller

(https://howlingpixel.com/wiki/Kilim_motifs)

Daire ile birlikte sık kullanılan bir diğer geometrik sembol karedir. Daire ile birlikte de kullanılmıştır. Tek başına anlam yüklediği canlı cansız semboller de olmuştur. “Kare yeri, daire göğü simgeler. Kimi sembollerde ise ruh ve ruhsal alem daireyle, madde ve maddi alem kareyle simgelenir (Uçar, 2004:30).” İslam dininde de kabe küp biçiminde ortada bulunur ve hacı adayları etrafında daire çizer. Bu aynı zamanda daire içinde kare sembolizmine de örnektir. Geometrik şekiller aynı zamanda sanatta sık sık sembolik ve alegorik anlamlar taşır. Örneğin kare sağlamlık ve durağanlık hissi verdiği için dünyayı ve maddeyi temsil eder. Ayrıca dörtkenarı olduğu için ana yönleri, elementleri ve mevsimleri de anımsatabilir (Gibson, 2009:9). Kare Orta Asya Türk boylarında da Kara Bölük boyunun simgesidir/tamgasıdır (Toprak, 2011:569). Kareyle birlikte küre de Selçuklularda boyutlanmıştır. Anadolu Selçuklularında da geometrik süslemelerle bezenmiş taç kapı (portal), niş, kemer üstü mimari öğelerinde görülebilir (Demiriz, 2000:40) (Resim 9).

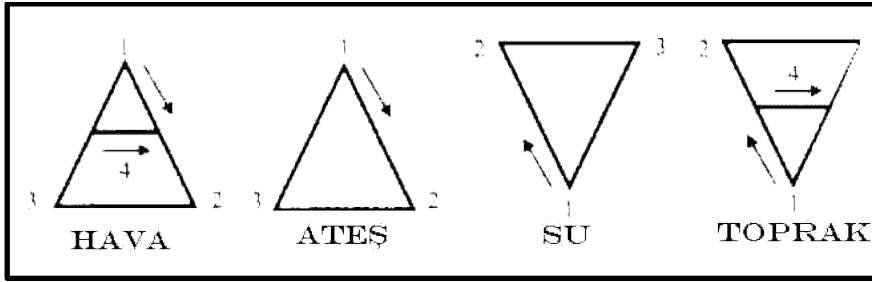

Resim 9: Kare ve Dört Element Bağlamında Anlamları

(<https://eodev.com/gorev/6248625>)

Geometrik semboller Türk sanatında İslamiyet'in kabulünden sonra farklı bir boyut kazanmış, zengin bezeme repertuarlarıyla her alanda kullanılmışlardır. “Geometrik motifler İslam düşünce tarzında tanrı-insan birliğinden kaynaklanan sonsuzluğa gelen kompozisyon olarak nitelendirilse de düşüncelerinde ortaçağın karakteristik özelliği olan mistik hava bütün sanat dallarında aynı mana ve düzen içinde sonsuzluğa giden,

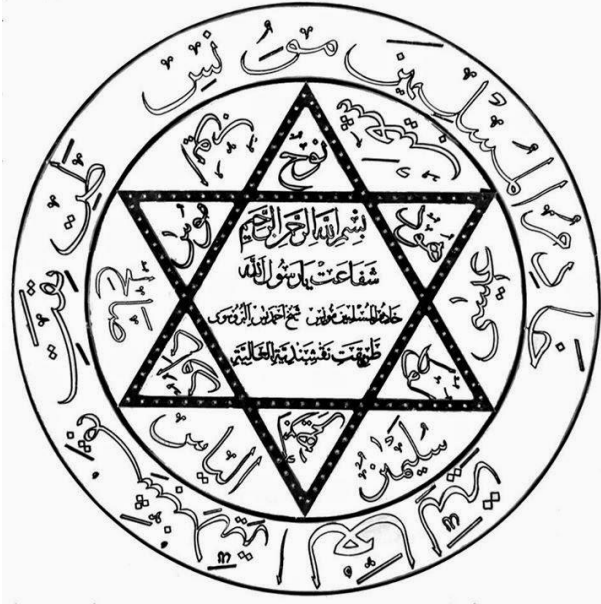
kâinatın ahengini düzenini ve ritmini göstermektedir. Dolayısıyla da geometrik düzenlemeler bunu göstermenin bir yolu olarak düşünülebilir (Demiriz, 2000:139).” Anadolu anıtlarında gördüğümüz pek çok geometrik kompozisyonun uzak kaynağı Orta Asya anıtlarıdır (Mülayim, 1982:18). Yaklaşık olarak 50bin yıldır var olan bir diğer geometrik şekil de üçgendir. “Üçgen, üç eşit kenarı olan eşkenar üçgen, her biri aynı derecede önemli üç bileşeni temsil edebilir, geçmiş, şimdi, gelecek gibi. Aynı zamanda sivri ucunu yukarı ya da aşağı işaret etmesine bağlı olarak erillik ve ateşi ya da dişilik ve suyu da sembolize edebilir. Ucu yukarı bakan üçgen, fallusu ya da etkin eril enerji sembolü lingom (şiva) işaret eder. Kenarların üstte birleşmesi yab-yam (baba-anne) duruşunun sanattaki temsilinde olduğu üzere dişi ve erkek üreme güçlerinin birleşmesi anlamına gelir. Tepe noktası yukarıda olan üçgen erkekliği, aktif karakterleri, ateşi ve Hz. İsa’nın tanrısallığını yansıtmaktadır. Ucu aşağı bakan üçgen ise dişil kozmik enerjiyi temsil eden simgelerdir (Gibson, 2009:19-141). Anadolu coğrafyasında da muskalar üçgen şeklindedir. Eşkenar üçgen bütün üçlü masonik değerlerin simgesidir. Bu üçgenin kenarları özgürlük, eşitlik ve kardeşliği simgeler. Açıları ise aklını, gücünü (eylemi) ve güzelliğini gösterir (Ersoy, 2007:184). Muskalar tüm bu mistik ve sembolik anlamlarıyla birlikte hem tabu hem de totem olma özelliğine sahiptir (Resim 10).

Resim 10: Üçgen Sembolik Anlamları

(<http://www.gnoxis.com/kisisel-mabet-5413.html>)

Bir diğer geometrik şekil olan altı kollu yıldız da önemli mistik anlamlara sahiptir. “Altı kollu yıldız Türk sanatında Mühr-ü Süleyman olarak, Türk sanatı ve mimarisinde en çok tasvirine rastlanan kötülükten ve nazardan korunma amaçlı karşımıza çıkmaktadır (Çoruhlu, 2013:237). Mühr-ü Süleyman üst üste gelen iki üçgenle görüntülenir. Yüzüğün üzerinde ana-tanrıçadan beri kadın sembolü sayılan sivri ucu alttaki üçgen ile eklektik simgesi olarak bilinen ters üçgenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan altıgen yıldız gözüktür, bu da bereket sembolüdür (Kalan, 2011:98). Altı köşeli altı uçlu yıldız aynı zamanda adalet yıldızı olarak da geçer. Yıldızın sağ tarafındaki üstte kalan sağa bakan üçgen erkeği; onun altındaki üçgen de kadını sembolize eder (Atasagun, 2002:51). Süleyman mührü kozmik bütünlüğün karşıtlıklarının sentezinden oluşur. Mührdeki simgelere göre de; birinci üçgen madenlerle ilgili gezegenleri göstermektedir: Gümüş simgesi-Ay, Demir simgesi-Mars, Bakır simgesi-Venus, Kalay simgesi-Jüpiter, Krom simgesi-Merkür, Kurşun simgesi-Satürn, Güneş de iki kurşunun ortasında kalır (Sözeri, 2014:260) (Resim 11).

Resim 11: Mührü Süleyman – Süleyman Mührü – Süleyman Yıldızı

(<https://yigitagbas.wordpress.com/2017/03/04/ahidname-i-suleyman/>)

Sekiz uçlu köşeli yıldız ise doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisinin ifadesidir (Ateş, 2002:154). Gök ile yer arası bağlantı kuran sekiz rakamının gök ve yer ilişkisi Oğuz-Kağan destanında da geçer: Yukarıda Gök Tanrı, aşağıda Yer Tanrı egemendi. Asya'nın tam orta yerinde Türkler'in yurdu olan toprakları verimli geniş ülkede Türk boyları yaşardı mutluluk içindedir (Adalı, 2013:33).

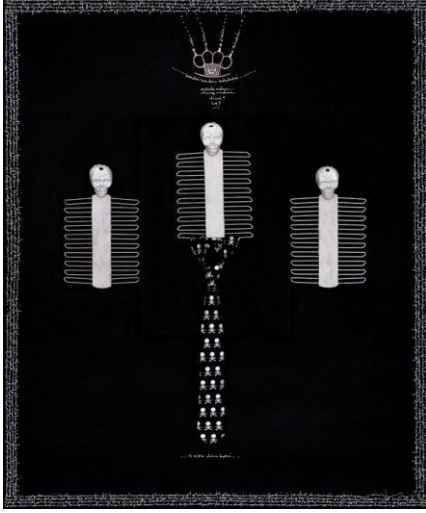
Bakıldığı zaman geometrik Türk bezemeleri birbirine çok benzeyebilir. Fakat İslamiyet öncesi ve sonrası ciddi değişikliklerle repertuarında bütünlük sağlamıştır. "İslam sanatında da süsleme repertuarı grupları: geometrik süslemeler, bitkisel süslemeler, figürlü süslemeler, nesnel süslemeler, rumi ve soyut şekilli süslemeler, yazı teşkil eden süsleme/hüsnühat (Can ve Gün, 2015:118). Geometrik semboller İslam sanatı repertuarında kendine İslamiyet öncesi Türk sanatındaki süsleme repertuarından daha fazla yer edinmiştir. Mistik bağlamda ise İslamiyet'le Tanrısal bir boyut kazanmıştır. İslamiyet öncesi ise tamamen doğanın yansıması ve insanoğlunun soyut ifadelerini yansıtmaktadır. Ayrıca biçimlerin eski inançlara bağlı simgesel içeriği sonraki kültür çağlarında tümenden unutulmaz. Doğal çevre öğelerinin simgeleşmesi bütün ilkel dinlerde vardır (Kuban, 2010:225). Tüm bu sembolik kavramlar zihnimize oluşan birikmiş fikirlerin, kültürel zenginliklerin, yaşanmışlıkların ve hayal gücümüzün de desteğiyle zihnimize imgeye dönüşür (Can ve Gün, 2015:45).

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATI ÖRNEKLERİ

Balkan Naci İslimyeli

Sanatçı-Akademisyen Balkan Naci İslimyeli, Türk sanatını dini, kültürel, coğrafi ve sembolik açıdan her an kendini yenileyerek ifade eden sanatçılardandır. İslam sanatına değinen eserleri de mevcuttur. Türk sanatıyla ilgili olarak da hem geometriyi, hem temel sanat öğretilerini kullanarak işleriyle Türk sanatına önemli katkı sağlamaktadır.

Onun çalışmalarında kendi içinde bütünlük sağlayan bir kurgu vardır. Bu kurguyu renkleri, kompozisyonu, konusu ve birbirinden kopmaya tarzıyla görebilirsiniz.

Resim 12: Balkan Naci İslimyeli, Kozmoz ve Töz Serisinden, Karışık Teknik, 2013 (<http://www.architectureoflife.net/balkan-naci-islmyeli-kozmos-ve-toz-sergisi-ile-ekavart-galeride/>)

Halil Akdeniz

Sanatçı son yıllarda İzmir ve çevresindeki ören yerlerinde bulunan yazı, simge ve işaretleri üçgen formlu geometrik formlarla bir araya getirdiği tuvaleri ile de üst üste farklı formlar oluşturarak kullanır (Ersoy, 1998: s. 43). O, tuvali çizim yapacağı sembollerini resmedeceği bir araç olarak görmez. O, tuvalerini tuvale çevirir. Tarzıyla oldukça özgün ve özel bir yere sahip olan sanatçı, çeşitli sembollerini de tuvalerindeki renkli kısımlara çizer. Kurşun kalem ve boyanın çizgisel eleman ve renk olarak birlikte kullanımı ile biçimlenen yapıtları ile Akdeniz, soyut anlatım içinde kendine özgü farklı görsel bir dil oluşturur. Bu oluşumun çeşitliliği içinde sanatçı yeni arayışlarla yaşama ait her şeyle ilgilenmekte, geçmişte ve günümüzde bilinen ve kullanılan bazı simge ve işaretlerle birlikte zaman zaman sanat dışı bazı öğeleri de yapıtlarına katmakta bunları aynı yapıt içinde karşı karşıya getirmektedir (Ersoy, 1998: s. 43).

Resim 13: Halil Akdeniz, Simgesel Sığınak, Tual üzerine Akrilik Ağaç, Demir konstrüksiyon, 2011

(http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=2&modPainters_artistDetailID=114)

E. Yıldız Doyran

Akademisyen sanatçı mistik sanatını doğanın yansımasıyla ortaya koymaktadır. Onun sembolizmi sadece doğada deneyimlediği değil kendi içinde betimleyerek ortaya çıkardığı sembollerdir.

Resim 14: E. Yıldız Doyran, Üç Servi I-II-III, Tuvale Akrilik, 200x50 cm, 2011

Varoluşundan itibaren kendi döngüsü içinde varlığını sürdüren bitki evreni; kendi içinde barındırdığı mistik devinimiyle de insanı etkiler. Sanatçı bu yaşam döngüsünü fark ederken de sürekli devinim içerisinde kendini bulur. Bu o sanatçının mistik döngüsüdür aynı zamanda. Bu kamlarda da böyledir. Servi ağacı da hem şamanik bir unsur hem de sonsuzluğu, göğü temsil eder. Sanatçı bu eserinde kendi iç deneyimlerini ve mistik döngüsünü tuvale doğanın yansıması olarak ifade etmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Verilen tüm örnekler doğrultusunda Türk sanatında geometrik sembolizm bağlamında birçok mistik özellik bulunduğu söylenebilir. Bu örnekler yükledikleri anlamlarıyla, ritüelleriyle, uygulamalarıyla ve buldukları değerlerle mistik anlam ihtiva ederler. Mistisizm çok derin bir kavramdır ve bunun sadece Türk sanatında var olduğu söylenemez. Birçok dinde bununla bağlantılı kültürde ve toplulukta mistik özellik içeren birçok inanış ve uygulama mevcuttur.

Bu çalışmayla da genel bağlamda Türk sanatı geometrik sembolizminin başlangıcına ve oluşumuna değinilerek sembolik anlamda mistik boyutta olan örnekler verilmiş ve değerlendirmeye sunulmuştur. Geniş bir coğrafyaya sahip ve hala birçok kültüre ev sahipliği yapan Türk coğrafyası da kendisiyle birlikte mistik, derin ve sonsuz sanatını her geçen gün katlanarak artırmaktadır. Bilinen bir gerçek de şudur ki yaşanan coğrafya kültürü etkiler düşüncesinden hareketle Türk sanatında keşfedilmemiş daha birçok eser, sembol ve kültürel değer bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (2013). *Oğuz Kağan Destanı* (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Alp, K. Ö. (2009). *Orta Asyadan Anadoluya Kültürel Sembollere Giriş*. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Arseven, C. E. (1984). *Türk Sanatı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Atasagun, G. (2002). *İlahi Dinlerde Dini Semboller*. Konya: Kabalcı Yayınları.
- Ateş, M. (2002). *Mitolojiler Semboller ve Halılar*. İstanbul: Yeni Alaş Matbaacılık.
- Can, Y. ve Gün, R. (2015). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cıbroğlu, Y. (2008). *Türk Sanatında Gizli Yüz*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2013). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. (2. Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2014). *Kozmolojik Mitolojik Astrolojik Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* (1. Baskı). Konya: Kömen Yayınları.
- Demiriz, Y. (2000). *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*. İstanbul: Yorum Sanat ve Yayıncılık.
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz Türk Resim Sanatı*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.
- Ersoy, N. (2007). *Semboller ve Yorumlar* (3. Baskı). İstanbul: Dönence Basım ve Yayın.
- Gibson, C. (2009). *Semboller Nasıl Okunur ? Resimli Sembol Okuma Rehberi*. İstanbul: Yem Yayın.
- Jung, C. G. (2015). *İnsan ve Sembolleri*. (Çev. Hatice Mukaddes İlgün). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Kalafat, Y. (2015). *Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kuban, D. (2010). *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler* (3. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Mülayim, S. (1982). *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler (Selçuklu Çağı)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, S. (1994). *Anadolunun Selçuklu Çehresi*. İstanbul: Akbank Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları.
- Örnek, S. V. (2014). *100 Soruda İlkelerde Din Büyü Sanat Efsane Bütün Eserleri-I* (1. Baskı). Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Salt, A. (2006). *Semboller Ansiklopedisi*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Sözeri, T. (2014). *Mistik/Gizil Simgeler Gelenek ve Kavramlar*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Toprak, F. (2011). Defter-I Cengiz Namede Boy Nişanları ve Damgalar. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages Literature and History of Turkic*. 6/1, s. 555-574.
- Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Yetkin, S. K. (1984). *İslam Ülkelerinde Sanat*. İstanbul: Cem Yayınevi.